

Adrian Otovescu, *Conservarea identității culturale în mediile de imigranți români din Europa*, Colecția Aula Magna, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013, 332 p.

Autorul acestei lucrări este cunoscut în lumea sociologiei românești, și nu numai, pentru cercetările sale asupra comunităților de emigranți români. Preocupările sale anterioare (articole publicate în reviste precum *Sociologie Românească* sau *Journal of Community Positive Practices*; coautor al cărții *Criza mondială*; autor al studiului *Români din Italia*) au pregătit apariția acestui volum.

Adrian Otovescu s-a orientat, în special, către comunitățile de emigranți români din Europa, deoarece fluxurile migrației ale românilor se îndreaptă prioritar către destinații din acest areal geografic, după cum o demonstrează datele statistice abundente. Privilegierea alegerii studierii românilor din Italia este motivată de autor prin numărul mare al emigranților români, acolo aflându-se cea mai numeroasă comunitate de expatriați români. Explicația găsită de autor predilectiei românilor pentru destinații din Peninsula Italică rezidă în originea comună a celor două limbi și interacțiunea culturală „permanentă și îndelungată”.

Completarea cercetării cu investigarea emigranților români, mai puțini ca efectiv, din Marea Britanie este fundamentată prin diferențele sociale și culturale dintre cele două țări. În plus, emigrarea românilor în Marea Britanie s-a realizat în condițiile restricțiilor legale ridicate de guvernul britanic în vederea reducerii și controlului acestui flux migrator. Nu poate fi neglijată atractivitatea Marii Britanii ca destinație pentru emigranții români tineri, cunoscători ai limbii engleze din școală.

După cum arată chiar autorul în introducere, lucrarea are două componente mari: una teoretică și alta aplicativă. În prima parte autorul realizează conceptualizarea pe baza opțiunii pentru o serie de teorii, care asigură coerența științifică a proiectului asumat. A doua parte, prin prezentarea și explicarea datelor și faptelor, permite fundamentarea documentată a elaborării unor politici publice de susținere și promovare a

identității culturale a românilor din toate țările unde aceștia au ajuns, ca politică externă a statului român.

Tematica tratată este urmărită din perspectiva paradigmei structuraliste, îmbinând interdisciplinar abordarea antropologiei sociale și culturale cu cea sociologică. S-au folosit date atât obținute din documentele oficiale, cât și rezultate din cercetarea proprie pentru a nuanța realitatea generală, specifică unui spațiu diversificat. Cartea este structurată în opt capitole.

Primul capitol abordează comunitățile de români din afara granițelor țării. În cuprinsul acestuia se aduce în atenția cititorului cauza principală a emigrării românilor în străinătate, și anume dificultățile economice ale țării și ale emigranților. De asemenea, este prezentată aria de răspândire a emigrației românești (în peste 50 de țări) și modalitățile în care a fost realizată această migrație (uneori compact, iar alteori răspândit). Ca fundamentare teoretică, în studiul de față, se enunță definirea conceptului de comunitate și modalitatea de utilizare a acestuia. Comunitatea este privită ca fiind alcătuită din „toți imigranții români de pe teritoriul altui stat” (p. 16). Justificarea definirii comunității în acest mod rezultă din „faptul că vorbesc aceeași limbă, au plecat din aceeași țară natală, deci au aceeași origine națională, au beneficiat de aceeași zestre culturală și au împărtășit aceleași tradiții populare” (p. 16).

Tipologiei oficiale a comunităților românești din străinătate (diaspora și comunitățile tradiționale) autorul îi adaugă o nuanțare proprie. Astfel, sunt distinse comunitățile istorice rezultate din etnogeneză de cele rezultate din rapt. La constituirea *diasporei* se consideră că au concurat două cauze principale: pe de-o parte economice, iar pe de altă parte represiv politice. Tipurile de emigrație care, după părerea autorului, susțin diaspora sunt: economică, politică și culturală. În continuare

autorul prezintă aria de răspândire a diasporei românești, exemplificând prin tabele exhaustive ce cuprind valori absolute și ponderi pe țări.

Tot în cuprinsul acestui prim capitol sunt prezentate conceptele operaționale de migrație (internă/internațională), la care sunt adăugate și cele de: transnaționalism, aculturație (materială și formală), model cultural, retromigrație și refugiat.

În al doilea capitol al lucrării autorul abordează imigrația în Europa (în special în Vest), fundamentând analiza sa pe baza datelor statistice oficiale. Autorul depășește simpla prezentare a amplitudinii fenomenului migraționist, el evidențiind cauzele acestuia și efectele sale atât asupra țărilor de destinație, cât și a celor de origine. Se arată că, în special, țările dezvoltate economic, social și cultural prezintă atractivitate pentru imigranți, aceste țări fiind caracterizate prin populații în scădere și care îmbătrânesc. Imigranții de primă generație își rezolvă problema economică – cauza principală a migrației – și se îmbogățesc identitar. Copiii lor devin cetățeni nativi ai noii patrii, având toate drepturile cuvenite. Cetățenii români emigranți nu fac excepție de la această situație. Entuziasmul efectelor pozitive ale migrației forței de muncă românești temporare sau definitive (creșterea masei valutare din piață determinând întărirea artificială a monedei naționale, scăderea șomajului, aportul cultural accidental etc.) este contrabalansat de consecințele negative ale sale, cum ar fi: familii în care soții s-au îndepărtat spațial și nu numai; copiii au rămas fără „suportul afectiv necesar dezvoltării personale, dar și pierderea controlului asupra pregătirii lor școlare și a educației de care aveau nevoie” (p. 70).

În capitolul al treilea Adrian Otovescu realizează o analiză conceptuală a identității naționale. Identitatea, în general, și identitatea națională, în special, sunt privite ca un dat, cât și ca un proces. În scopul definirii cât mai exacte a conceptelor cu care operează autorul, se arată că în grupele etnice „identitatea se justifică, în special, prin faptul că au aceeași origine și limbă, o moștenire culturală comună, o conștiință a

apartenenței identitare și un număr redus de membri” (p. 77). Trecând la un alt nivel, se arată că „identitatea națională este dată de totalitatea/sinteza trăsăturilor esențiale și specifice ale unei națiuni, trăsături care o diferențiază de alte națiuni, îi conferă identitate și originalitate valorică” (p. 79). Operaționalizarea conceptului de identitate națională se realizează prin considerarea a 13 factori (p. 81). Dintre aceștia, „dimensiunea *culturală* și dimensiunea *istorică* a unei națiuni, *limba și tradițiile specifice, conștiința apartenenței naționale* au un rol decisiv în configurarea identității naționale” (p. 82). Pentru o bună caracterizare a identității românești, autorul consideră „două categorii de indicatori: una, care permite descrierea cadrului natural și, alta, care ne ajută să caracterizăm cadrul societal tipic românesc” (pp. 82-83). Astfel, se ajunge la dimensiunile: geografică, istorică și tradițională, cu indicatorii lor specifici (pp. 84-97). Deoarece România este membră UE, „orice cetățean român este legitim să se considere cetățean european” (p. 98). În acest fel, emigranții noștri dobândesc identități multiple, adică identitatea românească, a țării de adopție și pe cea europeană. În acest mod, fiecare emigrant trebuie să își reconstruiască propria identitate.

Capitolul al patrulea continuă și încheie partea teoretică a lucrării. Aici autorul abordează analiza conceptuală a identității culturale. Se realizează distincția dintre identitatea culturală și identitatea socială națională, între care există „o legătură organică”, ceea ce duce la conceptul de identitate *socioculturală*. Cercetarea identității socioculturale a imigranților români pornește de la existența unor premise care indică prezența în spațiul României a culturii naționale (ansamblul de valori materiale și spirituale). Realizările culturale asigură un suport al recunoașterii, conservării și difuzării culturii. Acest fapt conferă culturii un caracter deschis și îndeplinește funcții sociale importante (pp. 112-113). Ca principiu, autorul acceptă că într-o societate complexă cultura se asimilează fragmentar, iar din această cauză imigranții sunt lipsiți inițial de modele de acțiune și experiență

migrațională. Toate acestea fundamentează, ca punct de plecare al cercetării empirice, individul concret și nevoile sale. Autorul alege să abordeze realitatea investigată în mod complex, dar complementar, prin mijloace cantitative – specifice sociologiei – și calitative – prin metode specifice antropologiei. De asemenea, autorul prezintă pe larg chestionarul cu 77 de întrebări și ghidul de interviu cu 18 puncte de interes.

Din capitolul cinci începe prezentarea părții aplicative a cercetării. În urma constatării cauzei principale a migrației, care se regăsește în căutarea unui loc de muncă și asigurarea unui nivel de trai mai bun, autorul își propune să răspundă la o serie de întrebări foarte concrete cu privire la caracteristicile migranților români. Au fost chestionate 145 de persoane emigrate în Italia. Imigranții români din peninsulă sunt „în proporție de 89% tineri cu evidente disponibilități pentru muncă”, iar ca nivel de educație sunt, în mod preponderent, „cu școală profesională și cu studii liceale” (p. 149). Motivele predominante ale venirii în Italia sunt „banii, munca, traiul mai bun” (p. 154), iar acolo „se bucură din belșug de multiple satisfacții” (p. 156). Cercetarea a reprezentat un studiu exploratoriu. Astfel, informațiile culese „deși privesc direct doar respectivul grup de respondenți, totuși, acestea au o relevanță mai largă, nelipsindu-le o notă de generalitate, confirmată și de rezultatele altor cercetări sociologice” (p. 159).

În legătură directă cu tema cercetării, autorul propune ipoteza: „dacă oamenii își schimbă mediul social și cultural de viață, optând pentru stabilirea într-o țară străină, atunci identitatea lor culturală devine mai activă, fiind conștientizată mai bine” (p. 165). Această ipoteză duce la stabilirea unor descriptori analitici precum: „exprimarea în limba română, respectarea unor obiceiuri și tradiții românești, păstrarea legăturilor strânse cu familia din țară” etc. (p. 165). Datele cercetării concrete, în marea lor majoritate, confirmă ipoteza avansată. Conservarea identității culturale românești se realizează cu sau fără asocierea unor elemente de identitate culturală italiană. Studiile de caz și biografiile imigranților întăresc această

constatare. Mai mult, și rezultatele obținute de cercetătorii italieni confirmă concluzia.

În capitolul șase se continuă investigația concretă cu abordarea imigranților români din Anglia. Scopul venirii lor în această țară este tot dobândirea de locuri de muncă și a unui trai decent. Studiul a cuprins un număr de 180 de subiecți cu vârste cuprinse între 18 și 45 de ani, dintre care majoritari sunt cei cu studii liceale. Lotul investigat a fost tot unul exploratoriu. Printre obiectivele cercetării sunt enunțate: conturarea unui portret cultural al imigranților români din Anglia, a gradului de valorificare a identității românești și stabilirea obstacolelor în conservarea sistemului propriu de valori. A fost folosit același sistem de indicatori, după cum este și firesc. Sistemul de ipoteze este mai nuanțat și se referă la păstrarea și afirmarea identității culturale naționale, asimilarea unor elemente „specifice noului mediu cultural”, importanța factorilor individuali precum vârsta în procesul de integrare și imaginea de sine a imigranților (pp. 212-213).

În Anglia, la fel ca în Italia, imigranții români au găsit ceea ce și-au dorit. Cu toate acestea, integrarea a presupus depășirea unor dificultăți legate de mediul social și natural. Conservarea identității culturale românești este majoritară, cu sau fără asimilarea unor elemente de identitate culturală engleză. Câștigul important este că „românii au învățat de la englezi să fie corecți și să adopte un stil de viață civilizată” (p. 219). În funcție de vârstă, conaționalii noștri de acolo se simt „mai degrabă români” – cei mai în vârstă și „mai degrabă englezi” – cei tineri. Imaginea de sine a românilor este influențată de „mediatizarea cazurilor unor conaționali implicați în acte infracționale” (p. 224). Toate cele patru ipoteze prezentate mai sus s-au confirmat. Ipoteza centrală a întregului studiu, constând în: „pe ansamblul românilor imigranți în ultimele două decenii în diverse țări europene, se păstrează elementele fundamentale ale identității lor naționale...” (p. 11), a fost, în consecință, confirmată.

Capitolul șapte este dedicat instituțiilor și organizațiilor care, prin activitatea lor,

promovează și susțin identitatea românească în străinătate. Un subcapitol se referă la activitatea Institutului Limbii Române, accentuându-se importanța lectoratelor din universitățile străine. De asemenea, se bucură de o atenție deosebită activitatea sistematică realizată de către Ministerul Afacerilor Externe. Programele și strategia MAE sunt orientate diferențiat pentru comunitățile tradiționale și pentru diaspora. În plus, sunt prezentate programele Institutului Cultural Român, ale asociațiilor românești și ale organizațiilor româno-britanice.

Nu putem să nu remarcăm faptul că fiecare dintre capitolele prezentate până acum beneficiază de bibliografie specifică.

Capitolul opt se referă la interiorizarea și evaluarea schimbărilor și experiențelor proprii imigranților români într-un mediu cultural diferit de cel în care s-au format, dar în care trebuie să se manifeste activ. Universitarul craiovean precizează că „s-au preferat biografiile ale unor autori capabili să facă judecăți de valoare, să discearnă relațiile dintre viața individuală și contextul sociocultural, precum și să descopere semnificațiile trăirilor emoționale în perimetrul determinat: cel al structurilor identitare” (p. 264). Aria de răspândire a subiecților susține ideea de valabilitate generală a tot ceea ce cuprinde studiul întreprins.

Bibliografia selectivă este consistentă, numărând peste 200 de cărți, articole, studii și rapoarte de cercetare, cât și trimiteri la site-uri de pe internet. Sunt cuprinse atât lucrări românești, cât și străine, scrise de autori consacrați, care reprezintă domenii de interes pentru tematica tratată.

Studiul lui Adrian Otovescu, *Conservarea identității culturale în mediile de imigranți români din Europa*, are un caracter inedit atât prin bogăția materialului documentar preluat din statistici oficiale românești și străine, cât și prin modalitatea teoretică și metodologică de abordare a problematicii propuse. În acest mod, lucrarea de față se poate constitui într-o bază de date de la care pot fi demarate diverse cercetări comparative, precum și ca bază de fundamentare a unor politici publice de susținere a emigranților români prin afirmarea identității culturale naționale. Cercetarea se adresează, prin conținutul său documentat bibliografic și empiric, mediului universitar (cadre didactice și studenți), clasei politice și tuturor celor interesați de soarta expatriaților și chiar și acestora.

Robert Prodanciuc